

○ 1984 versus 2011

- Hoe ook ik transparant werd

Actrice Thirsa van Til doet verslag van haar gedachten tijdens het repetitieproces van de voorstelling 1984 van Urban Myth, gebaseerd op het gelijknamige boek van George Orwell. Het blijkt een zoektocht naar privacy, individualiteit en angst. En de grote vraag of zij haar verantwoordelijkheden – als burger én als theatermaker - wel serieus genoeg neemt. Een eerlijk verslag van een hedendaagse twijfelaar.

Thirsa van Til

De nieuwe voorstelling van Urban Myth heet *1984*. Een project met een nogal ambitieuze titel. 3 januari 2011. De eerste repetitiedag in Stadsschouwburg Amsterdam. Artistiek leider Jorgen Tjong a Fong, dramaturg Robbert van Heuven, acteur Wouter van Oord en ik zitten met onze laptops aan tafel. We lezen. We drinken koffie. We praten en maken ons boos. Boos, omdat de artikelen die Robbert heeft meegenomen *zijn* om boos over te worden. Als het waar is wat er in staat natuurlijk. Regel 1 in het maakproces was vrij snel geboren: geloof nooit zomaar wat er geschreven staat, of uitgezonden wordt. Helemaal niet, als het project waar je mee bezig bent gebaseerd is op George Orwell's *1984. Big Brother is watching you*. Vrolijk kun je mijn gemoedstoestand niet noemen, als ik na de eerste dag de repetitieruimte verlaat. Me boos maken vreet kostbare energie en hoewel mijn verstand me vertelt dat dit onderwerp van wezenlijk belang is en mijn aandacht verdient, verlangt de rest van mijn lichaam naar een

droge witte wijn en een kroeggesprek over de laatste *gossip* in Neerlands theaterland.

Het thema van het boek *1984*, geschreven door George Orwell in 1948, wordt steeds actueler. De noodzaak om deze voorstelling te maken was en is groot. De technologische vooruitgang gaat sneller dan wij kunnen bevatten en opent, vaak ongevraagd en onopgemerkt, via onze televisie of computer, voor vreemden de deuren naar onze huiskamers en gedachten. Waar in *1984* Big Brother het privé-domein ongevraagd penetreerde, zetten we in 2011 zelf alle ramen en deuren liefdevol voor hem open. Maar doen we dit wel bewust? Het doel van de voorstelling wordt vrij snel duidelijk: de onopgemerktheid veranderen in opmerkzaamheid. Een project met een missie.

Maar kunnen wij deze missie wel volbrengen? We zijn het er over eens dat we niet moralistisch met het geheven vingertje willen zwaaien, maar wel willen wakker schudden. Ik realiseer me dat ik zowel maker als publiek vertegenwoordig in dit proces. Ik heb zelf echt geen tijd en zin (zoals de meeste mensen denk ik) om alle gebruikersvoorwaarden te lezen voor ik een nieuw programma op mijn computer installeer. Ik klik gewoon op 'I agree'. Ik heb gistermiddag nog Google Chrome als *browser* geïnstalleerd, puur om maar van die vervelende *pop-up* aanbieding af te zijn en ik houd ook niet in de gaten hoeveel *cookies* mijn harde schijf aan het controleren is. Dus eigenlijk is het mijn eigen schuld dat mijn privé-gegevens voor het grijpen liggen. Als ik mijn fiets niet op slot zet, is het mijn eigen schuld dat hij gestolen wordt. Als maker wil ik graag laten zien hoe belangrijk het is om je fiets wel op slot te zetten, maar nog belangrijker; om deze stelling over de fiets te

bevragen. Is het wel zo dat als je iets zelf niet goed beveiligt, het gestolen mag worden of gemeengoed mag worden? Soms heeft het zelfs niets met beveiliging te maken. Facebook heeft de 'dit vind ik leuk' knop op verschillende sites, die op het eerste gezicht los staan van het bedrijf Facebook, geïnstalleerd. De gebruiker die deze knop aanklikt, speelt op deze manier al zijn gegevens, waaronder het IP-adres van zijn computer, door aan Facebook. Dat dit gebeurt door het simpel aanklikken van een 'dit vind ik leuk' knop, wordt nergens vermeld, ook wordt geen toestemming gevraagd. Een geval van je fiets niet op slot zetten, of pure diefstal?

Het onderzoek voor de voorstelling naar privacyschending en de bijkomende consequenties anno 2011 heeft bij mij voor het eerst in mijn *World Wide Web* geschiedenis het besef doen doordringen dat al mijn gangen op het internet te controleren zijn. En dat die informatie iets over mij zegt. Ik ben geabonneerd op de digitale nieuwsbrief van de PVV. Ik heb nu al een aantal keer de website van de KKK bezocht. Ik ben zeer geïnteresseerd in Wiki Leaks. Ik heb zojuist een tekst per e-mail naar de regisseur gestuurd met het onderwerp 'Bom in de trein.' Dat dit alles in verband staat met het onderzoek naar het onderwerp van een theatervoorstelling, staat nergens vermeld. Aan de hand van deze informatie zou men wellicht kunnen denken dat ik fervent Wilders-stemmer ben en me graag tegen de gevestigde orde keer. Helaas ontbreekt de context van mijn zoekgedrag. Zo wordt er een incorrect beeld gevormd aan de hand van informatie die gemakkelijk en snel te verkrijgen is. Maar wij zijn niet slechts wat er over ons te vinden is. Wij zijn meer dan dat.

Winston en Julia

We besluiten het boek *1984* als rode draad te gebruiken. Als kapstok, waar we de verwijzingen naar het heden aan op kunnen hangen. Het boek vertelt het verhaal van Winston Smith, die onder toezicht van Big Brother, zonder privacy zijn leven leeft. Winston wantrouwt het systeem en probeert in de jonge Julia, met wie hij een verboden seksuele relatie heeft, een medestander te vinden voor zijn twijfel. Winston gaat uiteindelijk ten onder in zijn kansloze strijd tegen het alles controlerende regime.

We gaan op zoek naar de overeenkomsten tussen het boek en onze huidige samenleving, maar wat is het verschil tussen de hedendaagse maatschappij en de maatschappij van Winston en Julia? Die van ons zit een stuk complexer in elkaar. Wisten Winston en Julia wie Big Brother was, waar hij was en wat hij van je verwachtte, wij kennen het gezicht van het systeem niet dat ons in de gaten houdt, noch de consequenties van het feit dat het systeem ons zo goed kent. Ons systeem is ingewikkelder omdat we te maken hebben met meerdere partijen. Zoals de overheid en het bedrijfsleven. Een angstige vergelijking met het verhaal uit *1984* is dat het systeem wordt gedragen door de meerderheid van de bevolking. Niet in de laatste plaats omdat veel mensen veiligheid belangrijker vinden dan privacy. Wij zijn bang voor terrorisme. Om terrorisme te voorkomen, meent de overheid inbreuk te moeten kunnen maken op onze privacy en daar stemmen we mee in. Omdat we hopen dat terrorisme een ver-van-ons-bed-show blijft en omdat we toch niets te verbergen hebben. Maar is het werkelijk veiliger geworden sinds we zijn begonnen met het vrijgeven van onze privacygegevens?

Niet begane misdrijven zijn niet te bestraffen, toch?
Gedachten zijn privé en vrij, toch? Nee. Volgens ons huidige kabinet zijn zelfs bepaalde gedachten verdacht. En dan weegt volgens hen veiligheid zwaarder dan privacy. Volgens diverse peilingen is de meerderheid van de Nederlanders het hier mee eens, maar ik vind dat een gevaarlijke ontwikkeling. Tegelijk vraag ik me af: is veiligheid niet deels een subjectief gevoel, en dus een nooit helemaal te behalen doel?

Tijdens de repetities en de gesprekken die we voeren, wordt het gevoel steeds sterker dat ik niet op mijn hoede wil zijn als ik op het internet surf, of over straat loop waar ik in de gaten word gehouden door tientallen camera's. Of als ik mijn ov-chipkaart gebruik. Of er online een geheime affaire op na hou. Dat zijn mijn zaken, daar heeft niemand, ook de overheid, iets mee te maken. Gemak is het credo van de tijd waarin ik leef. Toch?

Maar stel nou, dat mijn bedoelingen wel dubieus zijn. Dat mijn online affaire met een jongetje van 8 is? Of dat ik werkelijk bezig ben met het plannen van een terroristische actie op traject Schiphol-Amsterdam? Heeft de overheid er dan wel iets mee te maken? Is het dan niet juist fantastisch dat de overheid ons goed in de gaten houdt? Ons allemaal? Om er zeker van te zijn dat de rotte appels, of degenen met de neiging tot rotten, geen andere appels kunnen aansteken. Zodat wij niet geïnfecteerd kunnen worden. Zodat wij beschermd worden. Voor onze veiligheid. Het enige dat wij hoeven te doen is een beetje meewerken. Een beetje meebuigen als zij duwen. En onze gegevens afstaan. En er mee instemmen dat deze jaren lang worden bewaard. Uiteraard worden al onze gegevens vertrouwelijk behandeld.

Volgens de wet 'bescherming persoonsgegevens'. Zo niet, dan toch. Dan passen we de wet aan. Ik vind dit ronduit eng. Het verzamelen van gegevens kan er voor zorgen dat een rotte appel getraceerd kan worden, maar de gegevens van al die andere appels zijn vooral gevoelig voor fraude en andere kwade bedoelingen.

Ik vraag me af wie anno 2011 de Nederlandse Winstons en Julia's zijn. Ik kom uit bij Rop Gongrijp, de man die heeft meegewerkt aan het Wiki-Leaks lanceringsfilmpje waarin te zien is hoe Amerikaanse militairen vanuit een Apache-helikopter op Afghanen schieten. Hij heeft onlangs de *Winston Award* gewonnen: de prijs voor de man of vrouw die zich het meest verzet tegen de privacyschending van de burger. Ook hij wordt, net als de Winston Smith van George Orwell, genadeloos gestraft voor zijn verzet, als de VS de kans krijgen: als het proces tegen Julian Assange in Zweden handen en voeten krijgt en de uitleveringspoort naar het zeer begrensde land van de onbegrensde mogelijkheden open gaat, zal hij waarschijnlijk gestraft worden voor het openbaar maken van strafbare feiten. Het is dus strafbaarder om iets wat niet mag naar buiten te brengen, dan iets te doen dat strafbaar is. Belachelijk.

Ik ben een gretige consument

Ik denk dat er minder dappere Winstons op deze aardbol rondlopen dan naïeve Julia's. Ik ben een Julia. Ik ben erg actief op het wereldwijde web en vind het kennis nemen van de regels voor 'veilig surfen op het net' te saai en tijdrovend. Een beklemmend gevoel bekruipt me, als ik er aan denk dat ik eigenlijk geen andere keus heb dan mee te gaan in het 'vrijwillig' transparant worden als consument en als burger.

Het alternatief is namelijk dat ik vele faciliteiten die onze samenleving biedt, ongebruikt moet laten liggen: het openbaar vervoer, *social media*, korting bij de Bijenkorf... dat is voor mij, als jonge en gretige consument ondenkbaar.

Tijdens het maken van de voorstelling willen we proberen om het publiek medeplichtig te maken aan het lot van de personages. Het publiek wordt geacht zich open en transparant op te stellen. Net als de personages. De meerderheid van de Nederlandse bevolking zegt dat ze niets te verbergen heeft en dat als je wel hecht aan je privacy, je waarschijnlijk iets te verbergen hebt. Daarmee is alleen al de wens sommige dingen voor jezelf te houden verdacht. We willen het mechanisme van 'iets wel of niet te verbergen hebben' voelbaar en concreet maken. De drempel tot het vrijgeven van persoonlijke informatie accentueren. Dus delen we voor aanvang enquêtes uit. Met onder andere persoonlijke vragen. Dit stuit vaak op weerstand. Waarom zou je ook aan een wildvreemde de naam en het geboortjaar van je kind geven? We willen duidelijk maken dat we de papieren enquête helemaal niet nodig hebben. Het enige wat er nodig is om op (bijna) alle vragen van de enquête antwoord te krijgen, is je naam en woonplaats. De antwoorden staan namelijk allemaal gewoon op het internet en de combinatie van je naam en woonplaats vormt hiertoe de sleutel. Wij weten allang de naam en het geboortjaar van je kind. En de rest van de wereld ook, omdat jij - net als ik - zo actief bent op het grootste marktplein van de wereld, het wereld wijde web.

Winston, de Rop Gongrijp van George Orwell, doorziet het systeem en probeert in Julia, het jonge, onbezonnen meisje (en misschien is zij wel de vertegenwoordigster van onze

maatschappij) een medestander te vinden. Zij heeft op haar beurt, net als ik, geleerd zich niet in het systeem te verdiepen, maar er mee om te gaan. Beiden worden veroordeeld. Voor kritisch denken. Winston en Julia worden gestraft omdat ze uit de pas lopen. De martelgang die zij beiden ondergaan kan gestopt worden als er ingegrepen wordt. Maar dat gebeurt niet. De vraag is: worden ze veroordeeld door Big Brother, of door de maatschappij die vindt dat je niets te vrezen hebt, zolang je niets te verbergen hebt en je verdacht vindt als je je privacy belangrijk vindt? Of door beiden? Als de maatschappij slechts toekijkt, zonder in te grijpen of zich te verzetten, is zij dan niet medeplichtig aan de gebeurtenissen die in haar naam plaatsvinden?

Als iets maar hard genoeg geroepen wordt, verwordt het tot collectieve waarheid. Als er maar hard genoeg geschreeuwd wordt dat veiligheid belangrijker is dan privacy, wordt dit aangenomen als feit. Checken journalisten de uitspraken van politici eigenlijk nog wel met de feiten? Waar ik van schrik is dat ook ik het te vermoeiend vind om alle uitspraken die gedaan worden en als collectieve ideeën onze wereld in geslingerd worden, te controleren. Ik wil me niet overal druk over maken. Ik wil leven. En erop vertrouwen dat mij slechts de werkelijke waarheid wordt voorgeschoteld door de machthebbers van ons land.

In de voorstelling leert Julia naar het systeem te kijken en er iets van te vinden. Iets wat ook ik heb geleerd tijdens het maken van deze voorstelling. Zij doorziet het systeem, dat is haar zonde. Ik zie mezelf tijdens de repetities voor de vraag gesteld: 'wat zou ik doen als ik niet meer mee wil doen aan deze maatschappij, omdat ik weiger weerloos toe te kijken

hoe ons fundamenteel recht op privacy in de kiem gesmoord wordt, maar ik het leven nog niet moe ben?’ Het antwoord dat ik zou willen geven: ‘als ik niet meer anders mag zijn, dan maar helemaal niet zijn. Ik weiger mijzelf alleen maar te conformeren. De maatschappij heeft baat bij zwarte schapen en ik vervul deze functie met liefde.’

Helaas voel ik me niet dapper genoeg om de daad bij het woord te voegen en ik heb mijn gewenste antwoord in de voorstelling Julia’s antwoord laten zijn. Julia durft het, ik niet.

Machteloos, dat is hoe ik me voel als ik denk aan de manier waarop nieuwe wetten en maatregelen met oog op onze veiligheid worden doorgevoerd. Ik vind het nogal vermoeiend om me boos te maken. Om constant ergens iets van te moeten vinden. Ik ben niet voor niets geen politicus geworden. Ik wil graag een leuk leven. Genoeg geld, vakanties en vrienden. Ik bewonder Rop Gongrijp en Winston Smith, zij zijn nodig in de strijd om privacy. Ik sta achter hun denkwijzen en acties, maar ik zou voor geen goud met ze willen ruilen. Ik juich langs de kantlijn zonder dat ik de kans loop dat ik zelf een blessure oloop. Ik geef geld aan Greenpeace om zelf maar niet aan die boot te hoeven hangen en probeer omwille van mijn nachtrust niet te veel na te denken over de ongelijkheid in de wereld. Ik troost me met de gedachte dat dingen gaan zoals ze gaan en dat ik ‘er toch niets aan kan doen’.

Onze *1984* gaat over Winston en Julia. Over Big Brother en de Nederlandse overheid. Over u en ik en de vraag of we wel/niet rustig achterover kunnen leunen om te zien hoe de

personages/wij zelf slachtoffer worden van een alles controlerend systeem.

Thirsa van Til studeerde in 2009 af aan de toneelschool in Arnhem. Na haar afstuderen speelde ze onder andere in *Reigen ad lib* van toneelgroep Dood Paard, in verschillende producties bij Urban Myth en in de film *Valdrift*. Momenteel is zij te zien in de musical *Soldaat van Oranje*.

Graag dank ik Robbert van Heuven voor zijn advies tijdens het schrijven van dit artikel.